

Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΝΟΙΑΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ (WELFARE RIGHTS WORK) ΩΣ ΤΜΗΜΑ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Γιώργος Βουρνάς

Ελένη Μαυρογέννη

Κοινωνικοί Λειτουργοί - MA in Social and Community Work Studies

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία για τα προνοιακά δικαιώματα έχει πια σχεδόν τριάντα χρόνια εξέλιξης. Αρχικά άρχισε να αναπτύσσεται ως αυτόνομη εργασία και από τη δεκαετία του 1970 έγιναν προσπάθειες να ενσωματωθεί στην Κοινωνική Εργασία. Ακόμα και σήμερα όμως, το μεγαλύτερο μέρος της Εργασίας για τα Προνοιακά Δικαιώματα (ΕΠΔ) είναι το αντικείμενο ειδικών επαγγελματιών (Welfare Rights Workers) παρά των κοινωνικών λειτουργών. Στο παρακάτω άρθρο θα αναφερθεί η ιστορική εξέλιξη της ΕΠΔ, οι ιδεολογικές επιρροές της και τέλος θα σκιαγραφηθεί η μεθοδολογία της ως μέρος της κοινωνικής εργασίας.

ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΝΟΙΑΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: ΟΡΙΣΜΟΣ

Ένας από τους πρώτους ορισμούς που δόθηκε για τα προνοιακά δικαιώματα (Welfare Rights) ήταν του Holman (1973), ο οποίος τα όριζε ως το δικαίωμα ατόμων χαμηλών εισοδημάτων σε κρατικές οικονομικές ή άλλες υλικές επιχορηγήσεις και υπηρεσίες (Holman, 1973, σελ. 358).

Ο ορισμός αυτός δέχθηκε κριτική όχι γιατί είναι ανακριβής, αλλά γιατί οριοθετεί τα προνοιακά δικαιώματα σε πολύ στενά πλαίσια. Πιο συγκεκριμένα, τα περιορίζει σε άτομα με χαμηλά εισοδήματα και αν και είναι αλήθεια ότι η πλειοψηφία της ΕΠΔ επικεντρώνεται σε αυτά τα άτομα, το εύρος της εργασίας αυτής μπορεί να είναι πιο πλατύ. Κατά δεύτερο λόγο, και ως απόρροια του πρώτου, ο ορισμός αυτός δεν εμπεριέχει την πλευρά της ΕΠΔ που αποβλέπει στην προοδευτική βελτίωση και αλλαγή του συστήματος της κοινωνικής πρόνοιας.

Ένας ευρύτερος ορισμός δόθηκε αργότερα από τους Cohen and Rushton (1982). Με βάση τον ορισμό αυτό, τα προνοιακά δικαιώματα είναι ένα σύνολο πρακτικών και ιδεών, κεντρική ιδέα του οποίου είναι, ότι οι πολίτες θα πρέπει να έχουν ξεκάθαρα και νομικά κατοχυρωμένα δικαιώματα και ισότητα πρόσβασης στην παροχή υπηρεσιών. Η ΕΠΔ έχει αναπτυχθεί γιατί, όπως οι Cohen and Rushton πιστεύουν, όχι μόνο οι παρεχόμενες υπηρεσίες πρόνοιας είναι ανεπαρκείς, αλλά και γιατί η πρόσβαση σε αυτές είναι άνιση. Επομένως η ΕΠΔ συντελεί τόσο στην ισότητα πρόσβασης των

υπηρεσιών πρόνοιας όσο και στην καλύτερη διαμόρφωση αλλά και διεύρυνση του συστήματος πρόνοιας (Cohen and Rushton, 1982, σελ. 1-2).

Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό, η ΕΠΔ εμπεριέχει ένα ευρύτατο φάσμα πρακτικών σχετικών με αυτών της κοινωνικής εργασίας όπως, την πληροφόρηση, τη συμβουλευτική και την πρακτική υποστήριξης (advocacy) των χρηστών των κοινωνικών υπηρεσιών¹. Περισσότερο αποτελεσματικές πρακτικές, τουλάχιστον μακροπρόθεσμα, και σχετικές με το δεύτερο σκέλος της ΕΠΔ, είναι η κοινωνική εργασία με ομάδες και κοινότητες. Μέσω αυτών, ο επαγγελματίας (welfare rights worker) μπορεί να δράσει προς την κατεύθυνση της δημιουργίας και υποστήριξης ομάδων πίεσης για την καλύτερη παροχή των υπηρεσιών, τη διεύρυνσή τους ή τη δημιουργία νέων.

ΟΙ ΕΠΙΡΡΟΕΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΝΟΙΑΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Η ΕΠΔ αναπτύχθηκε ιδιαίτερα από το 1960 και έπειτα, ανεξάρτητα από την κοινωνική εργασία. Βασικοί άξονες επιρροής ήταν: η κοινοτική δράση, η κοινωνική πολιτική και η ριζοσπαστική κοινωνική εργασία.

Με τον όρο κοινοτική δράση εννοούμε τη δραστηριοποίηση μιας κοινότητας για τη διευθέτηση, επίτευξη ή προώθηση ενός κοινού σκοπού. Η κοινοτική δράση άρχισε να αποκτά ευρύτητα κυρίως στο τέλος της δεκαετίας του 1960 με τη δημιουργία ενώσεων και συνδικάτων πελατών των κοινωνικών υπηρεσιών καθώς και κοινοτικών συμβουλευτικών κέντρων. Κύριο μέλημα και των δύο υπήρξε η προώθηση των δικαιωμάτων στην πρόνοια. Από τα πιο δυναμικά και προοδευτικά κινήματα στο χώρο της κοινοτικής δράσης στην Αγγλία από το 1970 και μετά, είναι οι ομάδες πίεσης γυναικών και ενοίκων κρατικής ή δημοτικής στέγης (tenants associations) οι οποίες δρουν για τη βελτίωση της παροχής υπηρεσιών προς τις ομάδες τους (δες case studies στο Red Pepper, Μάρτιος 1996, No 22).

Το σημείο που επηρέασε σημαντικά την ανάπτυξη της ΕΠΔ είναι η “επανεμφάνιση” της φτώχειας στις αρχές της δεκατίας του 1960 και η επαναφορά του θέματος στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της κοινωνικής πολιτικής.

Μετά το τέλος του δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου και με την εφαρμογή μαζικών προγραμμάτων πρόνοιας, κατοικίας, υγείας και εκπαίδευσης, είχε επικρατήσει η γενική αντίληψη ότι η φτώχεια στην Αγγλία είχε εξαλειφθεί. Παρόλα αυτά, οι ομάδες πίεσης για τη φτώχεια (poverty lobby) επανέφεραν το θέμα στο πολιτικό προσκήνιο βασισμένοι κυρίως στην περίφημη έρευνα του Townsend η οποία απέδειξε ότι το 9% του συνολικού πληθυσμού ζούσε σε συνθήκες κάτω από το επίσημα καθορισμένο όριο φτώχειας (Townsend, 1979).

1. Advocacy ή πρακτική υποστήριξη: αναφέρεται στην αρχή της κοινωνικής εργασίας όπου ο κοινωνικός λειτουργός ενεργεί εκ μέρους του χρήστη των κοινωνικών υπηρεσιών και προς το συμφέρον του τελευταίου τόσο στα πλαίσια της συγκεκριμένης κοινωνικής υπηρεσίας όσο και των εξωτερικών αυτής οργανισμών.

Συνεπεία τούτου, σημαντική κριτική ασκήθηκε στην κυβερνητική πολιτική και κυρίως στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, φορολογίας και στον τρόπο που οι προνοιακές υπηρεσίες παρέχονταν. Επομένως, το κίνημα για τα προνοιακά δικαιώματα άρχισε να θεμελιώνει τους στόχους του καθώς και τις μεθόδους του και να αποκτά υπόσταση.

Η επαναφορά του θέματος της φτώχειας στο πολιτικό προσκήνιο βοήθησε την ανάπτυξη μιας ριζοσπαστικής προσέγγισης και ανάλυσης του κράτους πρόνοιας, των μηχανισμών του και των μηχανισμών αναπαραγωγής των κοινωνικών ανισοτήτων.

Οι ριζοσπαστικές ομάδες της ΕΠΔ τόνισαν ιδιαίτερα την περιορισμένη επιτυχία της ατομικής εργασίας για την καλύτερη λειτουργία του κράτους πρόνοιας και των κοινωνικών σχέσεων και για το λόγο αυτό προβάλλουν την αναγκαιότητα επέκτασης των πρακτικών (East London Claimants Union, 1974).

Παράλληλα, έδωσαν έμφαση στο γεγονός ότι η φτώχεια δεν είναι μόνο το αποτέλεσμα της ανεπάρκειας του συστήματος κρατικής πρόνοιας και ασφάλισης, αλλά πρόβλημα με βαθύτερα πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά αίτια. Χαρακτηριστικά ο Kincaid (1973) αναφέρει ότι η φτώχεια απορρέει από τις ενδογενείς και διαρκείς ανισότητες του συστήματος παραγωγής και ότι οποιαδήποτε ουσιαστική αλλαγή είναι αδύνατη χωρίς τη μαζική ανακατανομή πλούτου. Τη θέση αυτή την υποστηρίζουν και πολλοί άλλοι μελετητές όπως ο Miliband (1974), Novak (1984) και άλλοι.

Με τον τρόπο αυτό οι ριζοσπαστικοί κοινωνικοί λειτουργοί διαφοροποίησαν τις πρακτικές τους από τις μεθόδους της κοινωνικής εργασίας με άτομα και τόνισαν ότι, *οι κοινωνικοί λειτουργοί που βοηθούν πελάτες για να πάρουν τα επιδόματα που δικαιούνται, λειτουργούν μέσα στο παραδοσιακό πλαίσιο που τους απομονώνει και επεκτείνει την εξάρτησή τους στον κρατικό μηχανισμό* (Rose, 1974, σελ. 189).

Η ανάλυση αυτή του κοινωνικού συστήματος και της κοινωνικής εργασίας επηρέασε πολλές ομάδες για τα προνοιακά δικαιώματα που άσκησαν κριτική στις δομές των προνοιακών και κοινωνικών υπηρεσιών και στη δυναμική των σχέσεων μεταξύ πελατών και κοινωνικών λειτουργών (London - Edinburg Weekend Return Group, 1979). Αλλά και οι κοινωνικοί λειτουργοί συνέδεσαν τον αγώνα ενάντια στη φτώχεια με την κοινωνική ανισότητα, διεύρυναν το περιεχόμενο της ΕΠΔ και ανέπτυξαν μεθόδους (μεταξύ άλλων την κοινωνική εργασία με ομάδες και κοινότητες) που απέβλεπαν στην αυτοανάπτυξη, την αυτοδιάθεση και την ενδυνάμωση (empowerment) των χρηστών των κοινωνικών υπηρεσιών.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: ΜΙΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η προσπάθεια ένταξης της ΕΠΔ στα πλαίσια της κοινωνικής εργασίας δεν ήταν αποδεκτή από όλους τους επαγγελματίες κοινωνικούς λειτουργούς. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, η αντίδραση προς αυτή την κατεύθυνση ήταν έντονη και προήλθε τόσο από επαγγελματικές ομάδες, όσο και από μεμονωμένα άτομα-επαγγελματίες.

Το 1977, έπειτα από δύο δεκαετίες ύπαρξης της ΕΠΔ, η British Association of Social Workers (BASW), όρισε την ΕΠΔ ως σύνολο κοινωνικών παροχών και υπηρεσιών, ανεξάρτητο από την κοινωνική εργασία (BASW, 1977). Οι συνέπειες της ελάτπωσης της σημαντικότητας της ΕΠΔ είχαν να κάνουν με την απομάκρυνση πολλών κοινωνικών λειτουργών “ριζοσπαστικής κατεύθυνσης” από την BASW, κατακρίνοντας παράλληλα τον ιδεολογικό τους προσανατολισμό καθώς και τους επαγγελματικούς τους στόχους. Οι Cohen and Rushton (1982), τάχθηκαν κατά της προσπάθειας απόδοσης από μέρους της BASW στους επαγγελματίες κοινωνικούς λειτουργούς μιας επαγγελματικής ταυτότητας, εμφανώς διαποτισμένης από τον “ιατρικό” προσανατολισμό του όρου “επάγγελμα”. Σύμφωνα με αυτήν την ταυτότητα, ο κοινωνικός λειτουργός θεωρείται ειδικός και απόλυτος γνώστης των διαδικασιών και των τεχνικών. Η γνώση δε, που κατέχει ο επαγγελματίας μυσταγωγείται και αποκρύπτεται από τον πελάτη, ο οποίος αντιμετωπίζει ως παθητικός δέκτης¹.

Επιπρόσθετα, πολλοί μεμονωμένοι κοινωνικοί λειτουργοί αντίκρυσαν με ανησυχία την ΕΠΔ. Όπως αποδείχθηκε από μελέτες της πρακτικής επαγγελματιών, πολλοί κοινωνικοί λειτουργοί δεν ήταν πρόθυμοι να αναμειχθούν στην ΕΠΔ. Οι μελέτες αυτές (Stevenson and Parsloe, 1978: Rees, 1978) επεσήμαναν ότι οι λόγοι της αρνητικής αυτής στάσης ήταν ποικίλοι. Ένας από αυτούς είχε να κάνει με την αδυναμία των επαγγελματιών να αντεπεξέλθουν στην πίεση που δημιουργείται από τη σύγκρουση ανάμεσα στο ποιές είναι οι πραγματικές ανάγκες των πελατών και στο τι αυτοί ζητούν αλλά και στο τι οι κοινωνικές υπηρεσίες ή το κράτος μπορούν να προσφέρουν. Ένας δεύτερος λόγος, σχετίζεται, με την έλλειψη προσωπικής κατάρτισης και επίγνωσης του πώς το σύστημα της κοινωνικής ασφάλισης και παροχών λειτουργεί, καθιστώντας αδύνατη την ενασχόληση των κοινωνικών λειτουργών με την ΕΠΔ. Ο τρίτος λόγος, συνδέεται με την αντίληψη που η BASW εξέφρασε το 1977, σύμφωνα με την οποία η ΕΠΔ είναι πολύ πρακτική και στερείται θεωρητικού υπόβαθρου, δεξιοτήτων και εξειδικευμένων γνώσεων, με συνέπεια, τη μείωση του επαγγελματικού status των κοινωνικών λειτουργών.

Από μια άλλη οπτική γωνία, μελέτες έδειξαν ότι οι κοινωνικοί λειτουργοί διαθέτουν μεγάλο μέρος του επαγγελματικού τους χρόνου σε δραστηριότητες σχετικές με αυτές της ΕΠΔ (Goldberg, 1979). Παράλληλα, όλο και μεγαλύτερες πιέσεις δημιουργούνται στο χώρο της κοινωνικής εργασίας για την ενσωμάτωση της ΕΠΔ. Οι πιέσεις αυτές προέρχονται έμμεσα από τις αλλαγές στις αρχές, τις αξίες και τις μεθόδους της κοινωνικής εργασίας.

Πιο συγκεκριμένα, από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, η εξατομικευμένη κοινωνική εργασία, άρχισε να επιδέχεται ισχυρή κριτική για το λόγο της σύνδεσής της με τα ψυχοπαθολογικά θεραπευτικά μοντέλα παρέμβασης και της επιρροής από τις ψυχοδυναμικές θεωρίες της προσωπικότητας (δες, Leonard, 1975; Howe, 1987).

Επιπρόσθετα, η ανάδυση νέων θεωριών που προσπάθησαν να διευρύνουν το εύρος εργασίας αλλά και μεθόδων των κοινωνικών λειτουργών, έδωσε ιδιαίτερη ώθηση προς την κατεύθυνση ενσωμάτωσης της ΕΠΔ στην κοινωνική εργασία. Για παράδειγμα, οι Pincus and Minahan (1973),

1. Η Β.Α.Σ.Υ. εξακολουθεί ακόμα και σήμερα να δέχεται ισχυρή κριτική από πολλούς κοινωνικούς λειτουργούς ως ελιτιστική (elitist) και αποκομμένη από την πλειονότητα των επαγγελματιών.

Community Care «Members call for new thinking from “elitist” B.A.S.W.», April 1988.

δημιούργησαν το λεγόμενο “ενωτικό” μοντέλο προσέγγισης (unitary approach). Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, η κοινωνική εργασία περιελάμβανε ένα ευρύ φάσμα μεθοδολογίας, πρακτικών και ομάδων πελατών, συμπεριλαμβανομένης και αυτών της ΕΠΔ.

Ακόμα, θεωρίες που ορίζουν την κοινωνική εργασία ως διαδικασία λύσης προβλημάτων (task-centred ή problem-solving model approaches) όπως αυτή των Reid and Epstein (1972), θεώρησαν την ΕΠΔ ως μέρος της επαγγελματικής διαδικασίας λύσης προβλημάτων.

Τέλος, οι κοινωνικοί λειτουργοί “ριζοσπαστικής” κατεύθυνσης θεώρησαν την ΕΠΔ, είτε άμεσα, είτε έμμεσα (με αναφορές στην ενδυνάμωση των πελατών καθώς και της κοινοτικής και πολιτικής δράσης), αναπόσπαστο ή κεντρικό άξονα της κοινωνικής εργασίας [δες Bailey, R. and Brake, M. (1975), (1980); Cralper, J. 1980)]. Με τον τρόπο αυτό, όλο και περισσότεροι κοινωνικοί λειτουργοί θεώρησαν ότι η ΕΠΔ μπορεί και πρέπει να αποτελέσει μέρος της κοινωνικής εργασίας.

ΤΑ ΠΡΟΝΟΙΑΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΩΣ ΤΜΗΜΑ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η ΕΠΔ απαιτεί, τόσο διοικητική/γραφειοκρατική εργασία, όσο και εργασία προσανατολισμένη στη βραχυ- και μακρο-πρόθεσμη τεχνική λύσης προβλημάτων. Συχνά, ενώ οι κοινωνικοί λειτουργοί είναι επαρκώς εκπαιδευμένοι στο δεύτερο τομέα, δεν είναι καταρτισμένοι στις διαδικασίες που αφορούν τον πρώτο. Στο τελευταίο τμήμα του άρθρου, θα παρουσιαστούν με συντομία οι άξονες της ΕΠΔ, δηλαδή η πληροφόρηση και κατάρτιση των επαγγελματιών και η μεθοδολογία της ατομικής ΕΠΔ καθώς και η σύνδεσή τους - όπως την αντιλήφθηκαν οι συγγραφείς - με τις δραστηριότητες των κοινωνικών λειτουργών.

Α. Πληροφόρηση και κατάρτιση (Training)

Ο άξονας αυτός αναφέρεται στα παρακάτω σημεία:

ι) Πληροφορίες αναφοράς (Reference Information). Κάθε επαγγελματίας ο οποίος ασχολείται με την ΕΠΔ, θα πρέπει να παρέχει πλήρη, ενημερωμένα και εύκολα στη χρήση φυλλάδια και βιβλία αναφοράς (Reference books/information). Δεδομένου ότι στην Ελλάδα, τα υπάρχοντα προνοιακά επιδόματα είναι ελάχιστα, η έλλειψη βιβλίων αναφοράς είναι εμφανής. Η εργασία όμως των κοινωνικών λειτουργών, γίνεται ακόμα πιο δύσκολη, εξαιτίας της έλλειψης κατευθυντηρίων γραμμών σχετικά με το ποιός δικαιούται συγκεκριμένα επιδόματα. Πολλές φορές για παράδειγμα, οι διαδικασίες για την έγκριση αναπηρικών συντάξεων ή επιδομάτων για τα άτομα με ειδικές ανάγκες κ.λπ., είναι όχι μόνο άγνωστες στους δικαιούχους, αλλά και στους ίδιους τους κοινωνικούς λειτουργούς. Σε άλλες περιπτώσεις, οι τελευταίοι αγνοούν δικαιώματα στη στέγαση ή δικαιώματα μεταναστών από εξω-κοινοτικές χώρες στην εργασία και στα επιδόματα.

Αποτελεί λοιπόν αναγκαιότητα η επένδυση χρημάτων και χρόνου, προκειμένου να συνταχθούν αναλυτικά και ξεκάθαρα βιβλία αναφοράς, εύκολα στη χρήση τους και στην ανανέωσή τους, ώστε και η εργασία των κοινωνικών λειτουργών να είναι αποτελεσματική αλλά και το άγχος πελατών να εξαλειφθεί.

ii) Πληροφορίες για άλλες συναρμόδιες υπηρεσίες (Information for Other Services). Οι κοινωνικοί λειτουργοί των κοινωνικών υπηρεσιών, εξαιτίας του εξειδικευμένου αντικειμένου τους, αδυνατούν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στα άτομα όλων των διαφορετικών ομάδων των πελατών τους. Επομένως, καθίσταται απαραίτητο, η κοινωνική υπηρεσία να παρέχει στους κοινωνικούς λειτουργούς την ολοκληρωμένη πληροφόρηση για άλλες υπηρεσίες, οι οποίες όντας πιο εξειδικευμένες, μπορούν να παρέχουν άμεση και ακριβή πληροφόρηση.

iii) Εκπαίδευση (Training). Η εκπαίδευση των επαγγελματιών και επομένως των κοινωνικών λειτουργών βασίζεται κυρίως στην εμπειρία των σπουδαστών κατά τη διάρκεια της πρακτικής τους άσκησης. Αυτό όμως, δεν αρκεί. Είναι σκόπιμο η ΕΠΔ να διδάσκεται ως εξειδικευμένη μέθοδος της κοινωνικής εργασίας. Και αυτό, γιατί έχει το απαραίτητο θεωρητικό υπόβαθρο (δες επιρροές της ΕΠΔ) αλλά και γιατί η εμπειρία μεμονωμένων κοινωνικών λειτουργών μπορεί να προσφέρει τα απαιτούμενα case-studies για την εκπαίδευση σε πρακτικό επίπεδο. Επιπρόσθετα, εκπαίδευση και κατάρτιση των κοινωνικών λειτουργών στην ΕΠΔ μπορεί να δοθεί και από τις ίδιες τις κοινωνικές υπηρεσίες με τη μορφή σεμιναρίων.

B. Μεθοδολογία (Methodology)

Η απλή πληροφόρηση των πελατών των κοινωνικών υπηρεσιών για τα δικαιώματά τους, δεν αρκεί για την επίλυση των προβλημάτων τους. Είναι αναμφισβήτητο ότι η ανάπτυξη της δράσης αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της επίλυσης των προβλημάτων. Η μεθοδολογία για την ΕΠΔ περιλαμβάνει τα εξής στάδια:

i) το πρόβλημα όπως παρουσιάζεται από τον πελάτη.

Τις περισσότερες φορές τα παρουσιазόμενα προβλήματα που σχετίζονται με την ΕΠΔ είναι οικονομικής φύσης. Βέβαια, τα οικονομικά προβλήματα ενός πελάτη είναι αναπόσπαστα από τα προβλήματα του ατόμου σε διαπροσωπικό ή κοινωνικό επίπεδο. Η οικονομική δυσχέρεια μπορεί να προκαλεί αλλά και να προκαλείται από βαθύτερες αιτίες όπως την ανεργία, το διαζύγιο, την κατάθλιψη, την ψυχική ασθένεια. Άλλες φορές, ένα οικονομικό πρόβλημα είναι πιεστικό και απαιτεί επιτακτικά την επίλυσή του όταν διαπιστώνονται ζητήματα βίας στην οικογένεια: κακοποιημένες γυναίκες, που στην προσπάθειά τους να απελευθερωθούν από το φαύλο κύκλο της βίας, συναντούν ανυπέρβλητα εμπόδια επιβίωσης τόσο των ιδίων όσο και των παιδιών τους.

Παρόλα αυτά, όποια και αν είναι η αιτία πρόκλησης των προβλημάτων, οι κοινωνικοί λειτουργοί έχουν υποχρέωση να ιεραρχήσουν, κατά σειρά επείγουσας προτεραιότητας, τα προβλήματα που οι πελάτες φέρνουν στις κοινωνικές υπηρεσίες. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι το πιο επείγον είναι και το πιο βασικό. Η οικονομική βοήθεια που μπορεί να δοθεί στο άτομο στην περίπτωση κακοποίησης δε λύνει το πρόβλημα της κακοποίησης. Μπορεί να απελευθερωθεί ενέργεια η οποία να χρησιμοποιηθεί για την επίλυση του πιο βασικού ζητήματος, δηλαδή της ίδιας της κακοποίησης.

ii) Εκτίμηση (Assessment)

Υπάρχουν δύο είδη εκτίμησης, αλληλοσυνδεόμενα μεταξύ τους, που ο επαγγελματίας κοινωνικός λειτουργός είναι υποχρεωμένος να προβεί με ξεχωριστό τρόπο.

Το πρώτο είδος είναι η γενική οικονομική εκτίμηση (general financial assessment). Παρόλο που οι πελάτες των κοινωνικών λειτουργών φέρνουν συχνά τα οικονομικά τους προβλήματα στην επι-

φάνεια, μια αναλυτική και λεπτομερής ανάλυση είναι αναγκαία. Ο κοινωνικός λειτουργός πρέπει να κάνει δική του εκτίμηση, μια και το κοινωνικό σίγμα της φτώχειας μπορεί να αναγκάσει τον πελάτη να αποκρύψει την αληθινή έκταση και το βάθος του προβλήματος.

Επιπρόσθετα, ο κοινωνικός λειτουργός θα πρέπει να εκτιμήσει τις οικονομικές ανάγκες των πελατών του με βάση τις κοινωνικές τους ανάγκες (για παράδειγμα, οι οικονομικές ανάγκες ενός ανέργου διαφοροποιούνται από τις ανάγκες των άγαμων μπερρών ή των ατόμων με ειδικές ανάγκες που στερούνται πρόσβαση στην εργασία).

Επίσης, άλλα κοινωνικά προβλήματα συνδεδεμένα με την οικονομική κατάσταση του πελάτη είναι δυνατόν να προσδίδουν ειδική βαρύτητα στην ανάγκη επίλυσης των οικονομικών αναγκών. Για παράδειγμα, μια κακοποιημένη γυναίκα που η σωματική της ακεραιότητα βρίσκεται σε κίνδυνο πρέπει να βοηθηθεί άμεσα στην προσπάθειά της να εγκαταλείψει το οικογενειακό περιβάλλον, όσο γίνεται γρηγορότερα. Συνεπώς, ο κοινωνικός λειτουργός θα πρέπει να εκτιμήσει με ακρίβεια τις οικονομικές ανάγκες των πελατών τους στο αρχικό στάδιο της ΕΠΔ.

Το δεύτερο είδος εκτίμησης είναι, η γενική εκτίμηση (general assessment). Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τα οικονομικά προβλήματα είναι βασικά αλλά επίσης, πολλές φορές συμπτωματικά του συνολικού προβλήματος. Για παράδειγμα, μια οικονομική κρίση του πελάτη μπορεί να οφείλεται στην απώλεια εργασίας ως αποτέλεσμα ψυχικής ασθένειας ή αλκοολισμού. Ή μια κακοποιημένη γυναίκα είναι πιθανό να μην είχε αντιμετωπίσει ποτέ οικονομικές δυσκολίες πριν την ανάγκη να εγκαταλείψει το σύζυγό της. Ή τέλος, ένα άτομο με ειδικές ανάγκες, μπορεί να φτάσει στην κοινωνική υπηρεσία στην προσπάθειά του να διαλευκάνει για το ποια επιδόματα δικαιούται, εν τούτοις, να χρειάζεται βοήθεια προκειμένου να ξεπεράσει το σοκ που του έχει προκαλέσει η αναπηρία του ή η κοινωνική απόρριψη και περιθωριοποίηση λόγω της αναπηρίας του.

Επομένως, κρίνεται σκόπιμο ο κοινωνικός λειτουργός να διαμορφώσει μια γενική εικόνα της κατάστασης του πελάτη, προτού συμφωνήσει με τον τελευταίο στην ανάπτυξη βραχυπρόθεσμης αλλά και μακροπρόθεσμης δράσης.

Γ. Δράση

Η ανάπτυξη συγκεκριμένης δράσης είναι απόλυτα συνδεδεμένη με τις ατομικές και προσωπικές περιστάσεις των πελατών. Συνεπώς, η ύπαρξη ενός γενικού προτύπου δράσης είναι αδύνατη. Εν τούτοις, οι κατευθυντήριες γραμμές είναι κοινές σε όλες τις περιπτώσεις. Το γενικό πλαίσιο περιλαμβάνει i) πληροφόρηση, ii) συμβουλευτική, iii) παραπομπή και iv) μακροπρόθεσμη ομαδική και κοινοτική δράση.

Όσον αφορά την πληροφόρηση, είναι ξεκάθαρο ότι ο κοινωνικός λειτουργός μαζί με τον πελάτη, πρέπει να συγκεντρώσουν όλες τις απαραίτητες πληροφορίες που σχετίζονται με το άμεσο πρόβλημα του ατόμου. Πρόκειται για θεμελιώδη αρχή ο κοινωνικός λειτουργός να ζητήσει το χρόνο που χρειάζεται προκειμένου να συμβουλευτεί συναδέλφους ή άλλους ειδικούς και να εξασφαλίσει την υποστήριξη από την υπηρεσία όπου εργάζεται. Όσο επείγον και αν εμφανίζεται το πρόβλημα, είναι σίγουρο ότι η σε βάθος πληροφόρηση θα αποφέρει καλύτερα αποτελέσματα από σπασμωδικές κινήσεις.

Σχετικά τώρα με τη συμβουλευτική, ο κοινωνικός λειτουργός πρέπει να προσφέρει παράλληλα με την πρακτική βοήθεια, μια βαθύτερη και ουσιαστικότερη υποστήριξη προς το άτομο προκειμένου το τελευταίο να αποφασίσει για τον καλύτερο τρόπο επίλυσης του προβλήματος. Όμως, η συμβουλευτική εργασία είναι όχι μόνο χρονοβόρα αλλά και δύσκολη. Για παράδειγμα, απαιτεί ευρεία γνώση των λεπτών χειρισμών με τους οποίους θα επέλθει η επανεξέταση των πεποιθήσεων που το άτομο έχει για τα αίτια και τις διαστάσεις της προσωπικής του φτώχειας, ανεργίας ή ψυχικής ασθένειας.

Πολλές φορές, ο κοινωνικός λειτουργός θα αναγκαστεί να παραπέμψει τον πελάτη σε άλλους εξειδικευμένους συναδέλφους ή σε άλλες κοινωνικές υπηρεσίες. Στην περίπτωση αυτή είναι σκόπιμο να βοηθηθεί το άτομο να αποδεχτεί την παραπομπή του αλλά επίσης θα πρέπει να συνταχθεί ολοκληρωμένη έκθεση και αναφορά προς τη νέα υπηρεσία. Με αυτόν τον τρόπο, η παραπομπή θα διεξαχθεί ομαλά και η επίλυση του προβλήματος δεν θα καθυστερήσει για γραφειοκρατικούς λόγους.

Στην Αγγλία, η εξειδίκευση των κοινωνικών λειτουργών (π.χ. Field Workers, Adult Assessment Workers) και η ύπαρξη τμημάτων κοινωνικών υπηρεσιών (Social Services Departments) σε κάθε περιφέρεια, μπορεί να βοηθήσει τα άτομα να υπερπηδήσουν τα εμπόδια που συναντούν, έπειτα από την αναγκαιότητα παραπομπής τους σε άλλες υπηρεσίες. Στην Ελλάδα όμως, ο φόρτος εργασίας των κοινωνικών λειτουργών καθώς και η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των κοινωνικών υπηρεσιών δημιουργεί ποικίλα προβλήματα με συνέπεια την αποσπασματική και χρονοβόρα εργασία.

Τέλος, θεωρείται βασικό στοιχείο για τον κοινωνικό λειτουργό να ακολουθήσει το πρόγραμμα δράσης μέχρι την τελική φάση επίλυσης του προβλήματος. Οι συχνές συναντήσεις με τον πελάτη κρίνονται σκόπιμες προκειμένου να εκτιμηθεί η πιθανότητα να επανεξεταστεί το σχέδιο δράσης. Επομένως, το τέταρτο στάδιο της Συνέχισης (Follow-up) είναι ουσιαστικά μια συνεχής διαδικασία εκτίμησης της κοινής δράσης του κοινωνικού λειτουργού και του πελάτη. Το στάδιο αυτό πιθανότατα να αποτελεί και το πιο κατάλληλο στάδιο για τη δημιουργία ομάδων πίεσης, δράσης και κοινωνικής δραστηριότητας για όσα άτομα αντιμετωπίζουν κοινά προβλήματα, εφόσον τα επείγοντα ατομικά προβλήματα έχουν ήδη αρχίσει αποτελεσματικά να αντιμετωπίζονται.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η ένταξη της ΕΠΔ στη σφαίρα εργασίας του κοινωνικού λειτουργού, παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες στην Ελλάδα. Η κατακερμάτιση των κοινωνικών υπηρεσιών, η ελλιπής εκπαίδευση της θεωρίας και της πρακτικής της ΕΠΔ στις σχολές κοινωνικής εργασίας καθώς και η αποσπασματικότητα της προνοιακής νομοθεσίας, συνιστούν τα κυριότερα εμπόδια. Από την άλλη, η έλλειψη αντιπαλότητας των κοινωνικών λειτουργών γύρω από το θέμα της ΕΠΔ και η ενασχόλησή τους σε επίπεδο πράξης με πολλές περιπτώσεις που σχετίζονται με τα προνοιακά δικαιώματα, μπορεί να λειτουργήσει θετικά στη μελλοντική ανάπτυξη της ΕΠΔ ως μεθόδου της κοινωνικής εργασίας. Το πιο βασικό όμως εμπόδιο είναι η έλλειψη σαφούς θεωρητικού πλαισίου και μεθοδολογίας προσαρμοσμένης στην ελληνική πραγματικότητα. Το άρθρο αυτό, προσπάθησε να σκιαγραφήσει τις βασικές αρχές της ατομικής ΕΠΔ. Απαιτείται όμως και η ανάπτυξη της ομαδικής και κοινοτικής ΕΠΔ, οι οποίες μέθοδοι κατά την άποψη των γραφόντων είναι και οι πιο σημαντικές της ΕΠΔ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- BASW, *The Social Work Task*, 1977.
- Brake, M. and Bailey, R., *Radical Social Work*, Edward Arnold, 1975.
- Brake, M. and Bailey, R., *Radical Social Work and Practice*, Edward Arnold, 1975.
- Cohen, R. and Rushton, R., *Welfare Rights*, Heinemann, 1982.
- Community Care "Members call for new thinking from "elitist" BASW", April 1998.
- East London Claimants' Union "East London Claimants' Union and the concept of self-managment" in Jones, D. and Mayo, m. (eds), *Community Work One*, Routledge and Kegan Paul, 1974.
- Galper, J. *Social Work Practice: A Radical Approach*, Practice-Hall, New Jersey, 1980.
- Goldberg, E.M. and Warburton, R.W., *Ends and the Means in Social Work*, Allen and Unwin, 1979.
- Holman R. (1973), "Poverty, Welfare Rights and Social Work" in *Social Work Today*, 6.9.1973.
- Howe, D., *An Introduction to Social Work Theory*, Wildwood House, Hants, 1987.
- Kincaid, J.C., *Poverty and the Equality in Britain*, Penguin, 1973.
- Leonard, P., "Explanation and Education in Social Work", *British Journal of Social Work*, Vol. 5, No 3, 1975.
- London-Edinburg Weekend Return Group, *In and Against the State*, 1979.
- Milliband, R., "Politics and Poverty" in Wedderburn, D. (eds), *Poverty Inequality and Class Struggle*, CUP, 1974.
- Novak, T., *Poverty and Social Security*, Pluto Press, 1984.
- Novak, T., *Rethinking Poverty*, Critical Social Policy, 15 V.2, p.p. 58-74, 1995.
- Pincus, a. and Minahan, A., *Social Work Practice: A Unitary Approach*, Peacock, 1973.
- Red Pepper*, No 22, March 1996.
- Rees, S., *Social Work Face to Face*, Edward Arnold, 1978.
- Reid, W.J. and Epstein, L., *Task-Centred Casework*, Columbia University Press, 1972.
- Rose, H., "Up and Against the Welfare State" in Milliband, R. and Sville, J. (eds) *Socialist Register 1973*, Merlin Press, 1974.
- Stevenson, O. and Parloe, P., *Social Work Team: The Practioners' View*, HMSO, 1978.
- Townsend, P., *Poverty in the United Kingdom*, Pelican, 1979.